

No: 126 – Mahreç İşareti

BOYABAT ÇEMBERİ

Tescil Ettiren
BOYABAT BELEDİYESİ

Bu coğrafi işaret, 12.07.2009 tarih ve 27286 sayılı Resmi Gazetede ilan edilmiştir. 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname’ nin 12 nci maddesi gereğince 13.02.2008 tarihinden geçerli olmak üzere tescil edilmiştir.

Değişiklik İlanı:

15.10.2018 tarih ve 39 sayılı bülten

10.06.2019 tarih ve 54 sayılı bülten

15.10.2024 tarih ve 183 sayılı bülten

Tescil No	: 126
Başvuru No	: C2008/001
Başvuru Tarihi	: 13.02.2008
Coğrafi İşaretin Adı	: Boyabat Çemberi
Ürün / Ürün Grubu	: Çember / Dokumalar
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Boyabat Belediyesi
Tescil Ettirenin Adresi	: Camiikebir Mah. 75. yıl Cad. Şafak Apartmanı C Giriş 26 2 Boyabat SİNOP
Coğrafi Sınır	: Sinop ili Boyabat ilçesi
Kullanım Biçimi	: Boyabat Çemberi ibaresi ve mahreç işareti amblemi, ürünün kendisi veya ambalajı üzerinde yer alır. Ürünün kendisi veya ambalajı üzerinde kullanılmadığında, Boyabat Çemberi ibaresi ve mahreç işareti amblemi, işletmede kolayca görülecek şekilde bulundurulur.

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Boyabat Çemberi, yörede başörtüsü olarak kullanılan, kenarları bordo renkli şeritlerle çevrili, ortası renkli ipliklerle oluşturulmuş motiflerle bezeli, yaklaşık 1 m² büyüklüğünde pamuklu ince bir dokumadır.

Çok çeşitli başörtülerine rağmen Boyabat'ın bazı köylerinde (Durağan ve Saraydüzü çevresi) kadınlar çemberi halen yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu tercihlerin alışkanlık ve sıcak tutma olarak açıklayan yöre kadınları çemberi başa bağlamaya "çalınma" demektedir.

Geçmişte ön tarafı "grep" adı verilen ipek kumaş kaplı, simli tellerle tutturulmuş "pirepri" adı verilen pullarla süslü, şarap rengi fesin üzerinden örtülen çember, kullanan kadının aile içindeki yerine ve yaşına göre özellik taşımaktaydı. Ağır işlemeli, canlı renkli çemberleri evin etkin, ailede söz sahibi kadını, gelini ve genç kızları örtünürken, bezemesi seyrek, pastel renkli, zinciri ve şeridi beyaz olan "yavan çember"leri daha yaşlı olanlar kullanırlardı. Günümüzde kullanımdaki bu ayırımı çok belirgin olmadığı gözlenirken, çemberin uzun süredir fes kullanmadan örtüldüğü de belirlenmiştir.

Boyabat'ta çember karşılıklı iki köşesi üst üste getirilip üçgen şeklinde ikiye katlanarak, dokumanın kumaş katı olan kısmı alın üzerinden yüzü çevrelemekte, çene altında çaprazlanan uçları boyuna dolanıp ensede toplanmaktadır.

Bir zamanlar zorunlu giysi ihtiyaçlarını karşılayan çember, bugün cazip turistik eşya, genel mefruşat ve folklor için harika fırsatlar sunmaktadır. Kanaviçe ve hesap işi çalışmalarına uygunluğu nedeniyle Boyabat Kız Meslek Lisesi'nin giyim ve el sanatları atölyelerinde, Halk Eğitim Merkezinde çemberden çok güzel, çok farklı pantolonlar, el çantaları, fotr şapkalar, masa ve sehpa örtüleri, duvar süsleri, perdeler, hırkalar, kitap ayraçları, kitap kılıfları, kuşaklar vb. ürün çalışmaları yapılmaktadır.

Yöre çemberlerinin karakteristik özelliği çemberi çepeçevre kuşatan üç sıra beyaz konturlu bordo rengi, enli, iki sıra beyaz ince şeritten oluşan bordürleridir. Motiflerin çember yüzeyinde düzenleniş biçimi de önemli bir yöresel özellik olarak dikkati çekmektedir. Bu bordürler arasında kalan bölüm genellikle "zincir" motifleri ile oluşturulan değişik boyutlarda baklava şeması göstermektedir. Baklavaların ortası motif ya da motif düzenlemeleri ile dolgunlaştırılmıştır.

Boyabat Çemberinde pamuk ve sentetik olmak üzere iki cins iplik kullanıldığı, pamuk ipliklerinin ise üç farklı yapısal özellik gösterdiği tespit edilmiştir. Doğal beyaz ya da ağartılmış beyaz renkli pamuk ipliği dokuma atkı ve çözgü ipliği olarak, yörede kenar ipi olarak adlandırılan, ağartılmış beyaz renkli pamuk ipliği çemberlerin dört kenarında yer alan bordür şeklindeki bordo renkli çizgilerin kenarlarında kontur olarak atkıda ve çözgüde, motif oluşturmada da desen atkısı olarak; Yörede "makam ipi" denilen bordo renkli pamuk ipliği ise Boyabat Çemberinin karakteristiği olan kenar bordürlerinde yer alan bordo çizgileri oluşturacak şekilde atkıda ve çözgüde, motifleri oluşturmada da desen atkısı olarak kullanılmaktadır. Renkli pamuk ve sentetik (orlon) ipliklerle ise motifler oluşturulmaktadır.

Dokuma işlemine hazırlıkta öncelikle çözgü iplikleri buğday unu ile haşılanmakta yöresel ifadesi ile çirilenmektedir. Çözgüde beyaz ve bordo olmak üzere iki farklı renkte iplik kullanıldığı ve bordo renkli ipliklerin boya vermesi söz konusu olduğu için, hazırlanan kaynar durumdaki unlu karışıma önce beyaz iplik çileleri daldırılarak çirilenmekte, bu iplikler çıkarıldıktan sonra bordo renkli iplik çileleri aynı işlemden geçirilmektedir.

Çözme işlemi genellikle çözgü dolabında yapılmakta, bu işlemde çözgü iplikleri çemberlerin bordürlerinde yer alan çizgilerin rengi, kalınlığı ve sırası dikkate alınmaktadır.

Boyabat Çemberinde uygulanan dokuma örgüsü bezayağıdır. Dokuma yüzeyinde görülen motifler farklı renk ve kalınlıktaki ilave atkı ipliklerinin çözgü iplikleri ile yine bezayağı bağlantı kurması suretiyle dokumanın arka yüzünde oluşturulmaktadır.

Çember dokumalarında motif oluşturulan atkı iplikleri, el yardımıyla oluşturulacak motifin belirlediği çözgü sınırları içinde bezayağı bağlantı kurarak gidiş ve dönüş yapmakta, her gidiş ve dönüş sırasından sonra boydan boya geçirilen iki sıra zemin atkısı ile sıkıştırılmaktadır. Kısa aralıklarla ve yoğun olarak yer alan motiflerin dokuma yüzeyinde eşit büyüklükte ve aralıkta tekrarı, çözgü iplikleri tek tek sayılarak sağlanmaktadır.

Düzen ya da ışık adı verilen dokuma tezgâhının elverdiği genişlikte, dar enli olan ve kullanım için uygun boyutu sağlayabilmek üzere her kompozisyonundan çift dokunan (birbirine eş iki kanat halinde) dokumalar, bordürsüz uzun kenarları yan yana elde dikilerek birleştirilmektedir. Birleştirme işleminde üç farklı geleneksel çember dikişi uygulandığı tespit edilmiştir. Bu dikişler motif oluşturmada kullanılan renkli ipliklerden biri ile uygulanabildiği gibi, farklı renkte birkaç ipliğin alternatif kullanımı ile de oluşturulabilmektedir. Diğer tekniklere göre daha kolay olan “çırpma dikiş” tekniğini ise dokuyucular, daha çok satmak üzere yaptıkları çemberlere uygulamaktadırlar.

Dokunan çemberler kesilir, kanatları birleştirilir, kenarları temizlenir ve yıkanır. Kadınlar, çok değer verdikleri ürünleri katlar, hazır hale getirir ve sandıklarında muhafaza ederler. Küçük tezgâhlarda az sayıda üretildiği için muhafazası kolaydır. Ürün giyim ve mefruşat ürünlerine çevrilmişse görsel alanlarda dekor olarak korunur.

Çember dokumaların boyu eninin yaklaşık iki katıdır. Ortalama eni 50 cm, boyu 105 cm ölçülerinde birbirine eş olarak dokunmuş iki parçanın birbirine eklenmesi ile kareye yakın bir çember meydana getirilmektedir. Bordürleri oluşturmada kullanılan bordo renkli kalın pamuk ipliği dokumadaki kullanımı paralelinde kısa kenarda çözgü, uzun kenarda atkı sıklığının düşmesine, dolayısıyla da kenarlarda bir genişlemeye neden olmaktadır. Boyabat Çemberinde yüzeydeki motif yoğunluğu dolayısıyla atkı sıklığı çözgü sıklığından daha yüksek bulunmaktadır.

Boyabat Çemberi yöresine özgü motifleri ve bu motiflerden oluşan desenleriyle dikkat çekmektedir. Diğer dokumalarda olduğu gibi esas kaynağını tabiattan alan motiflerin isimlendirilmelerinde sosyal ve politik olayların da etkisinin varlığı gözlenmektedir.

Boyabat Çemberinde “Zincir (tek, çift, üçlü), Sinek, Süydürme, Enikızı, Aybütünü, Mühür, Dört Mühür, Ersünlü, Koyun Gözü, Kaymalı, Gürel, Sandık, Put, Dört Put bir arada, Heybe, Demirkırat, Tayyare ve Tayyare Kanadı” adı verilen motifler yer almaktadır.

Ayrıca Boyabat Çemberi aynı motif ve kompozisyon örneği gösterse bile uygulanan farklı renklerle ya da aynı renklerin değişik düzenlemeleriyle çeşitlendirilerek tek ve özgün özelliğini koruyabilmektedir.

Boyabat Çemberinin geçmişi eskiye dayanır. Boyabat ilçesinin geleneklerinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeplerle coğrafi sınır ile ün bağı bulunur.

Üretim Metodu:

Çember Tezgâhının Özellikleri:

Genelde ahşap malzemeden üretilen üçgensel bir yapı arz eden oturaklı, taraklı, kücülü, pedallı ve köylerdeki odalarda ortalama 1 x 2,5 x 1,80 m ebatlarında ve yaklaşık 2,5 m’lik yer işgal eden bir dokuma aracıdır. Tarakları önceleri kemikten yapıldı. Sonradan metal de kullanılmaktadır. Kücülerin yapısında yine ahşap ve kalın ipler kullanılmaktadır. Çember dokuma işlemi, genel olarak 60 cm eninde “düzen”lerde (tezgâhlarda) yapıla gelmiştir. Aslında bir çember için iki defa 50-60 cm arasında eninde dokuma yapmak zorunluluğu vardır. Genelde 50, 55 ve 60 cm’lik genişlik tercih edilmiştir çünkü elle mekik atılmaktadır. Sağdan ve soldan kollar 60 cm’lik genişlikte ve ayaklıkların yardımıyla aralanan alan içinde rahatça serpmeye-motif atabilmekte ve desen üretebilmektedir.

Kullanılan İpliğin Özellikleri:

Pamuk iplik kullanılır. Desenler için ise pamuk iplik yanında yün ve orlon da kullanılır. Pamuk iplik, temel ham madde olmasına rağmen çemberde kullanılan ipler önce çirşilenir. Çirşileme, Boyabat Çemberi için en özgün iştir. Dokuma, geleneksel olarak bazı bölgelerde görülebilir. Ama çirşileme yapmazlar veya usul farklıdır. Örneğin un-hamur kullanılır. Bu nedenle, dokuma işi diğerlerine göre daha zordur. Her tezgâhta çember üretilmez. Çirşilenmiş iplikler başka yörelerde kullanılan taraklardan geçmez. Çirşilenmiş iplikler üzerine atılan desenler (motifler) çok daha özgün olur, güzel görünür.

Üretim Şekli:

Tezgâh boyuna hazırlanmış uzun iplikler tek tek tarak ve kücünden geçirilir. Dokuyan kişinin önündeki genişliği en az 60 cm olan kalın mile sarılır. Diğer kısmı da üçgen bir yapı gösteren tezgâhın en uç noktasına doğru düzenli bir şekilde daraltılır. Sonra üstten alınarak, dokuyucunun arkasında bir tarafa getirilir ve orada fazla ip bir poşette rezerve edilir. Dokuma yapıldıkça gereken ip bu rezervuardan sağlanır. Ancak, iplerin tezgâhtan geçirilmesinde dikkat edilmesi gereken önemli bir husus daha vardır. Kenarlar, kırmızı ve beyaz çizgilerden oluşacağı için kenar çizgi kalınlıklarına karar verilmelidir. Çünkü çizgiler dokuma boyunca aynı kalacaktır. 50, 55, 60 cm X 100, 110, 120 cm ölçülerinde tek parça şeklinde dokunur ve iki parça birleştirilerek 100 - 120 cm ebatlarında kare şeklinde çember elde edilir.

Tezgâh teknolojisindeki gelişme sonucunda Boyabat Çemberinin geniş tezgâhlarda tek parça olarak da dokunması mümkündür. Bu durumda birleştirme işlemine gerek duyulmaz.

Muhafazası:

Çember dokuması bitince veya belli ölçüde dokuma tamamlandıktan sonra kesilir, kanatları birleştirilir, kenarları temizlenir ve yıkanır. Kadınlar, çok değer verdikleri ürünlerini katlar, hazır hale getirir ve sandıklarında muhafaza ederler. Küçük tezgâhlarda az sayıda üretildiği için muhafazası kolaydır. Ürüne, giyim ve mefruşat ürünlerine çevrilmişse görsel alanlarda dekor olarak korunur.

Coğrafi Sınır İçerisinde Gerçekleşmesi Gereken Üretim, İşleme ve Diğer İşlemler:

Boyabat Çemberinin geçmişi eskiye dayanır. Boyabat ilçesinin geleneklerinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeplerle coğrafi sınır ile ün bağı bulunan Boyabat Çemberinin tüm üretim aşamaları, coğrafi sınırdaki gerçekleşir.

Denetleme:

Denetimler; Boyabat Belediyesinin koordinatörlüğünde ve Boyabat Belediyesi, Boyabat Kız Meslek Lisesi, Boyabat Halk Eğitim Merkezi, Boyabat Ticaret ve Sanayi Odası ve Boyabat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden konuda uzman birer kişinin katılımıyla 5 kişiden oluşan denetim mercii tarafından gerçekleştirilir.

Denetimler, düzenli olarak yılda 1 defa, ayrıca gerek görülmesi ve şikâyet halinde her zaman yapılabilir.

Denetime esas kriterlere aşağıda yer verilmektedir.

- Üretimde kullanılan malzemeler ile araç ve gereçlerin uygunluğu.
- Üretim metoduna uygunluk.
- Boyabat Çemberi ibaresinin ve mahreç işareti ambleminin kullanımının uygunluğu.

Denetim mercii, kamu kuruluşlarından veya özel kuruluşlardan veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden, denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Tescil ettiren, hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.